HOA VĂN TRÊN BIA TIẾN SĨ

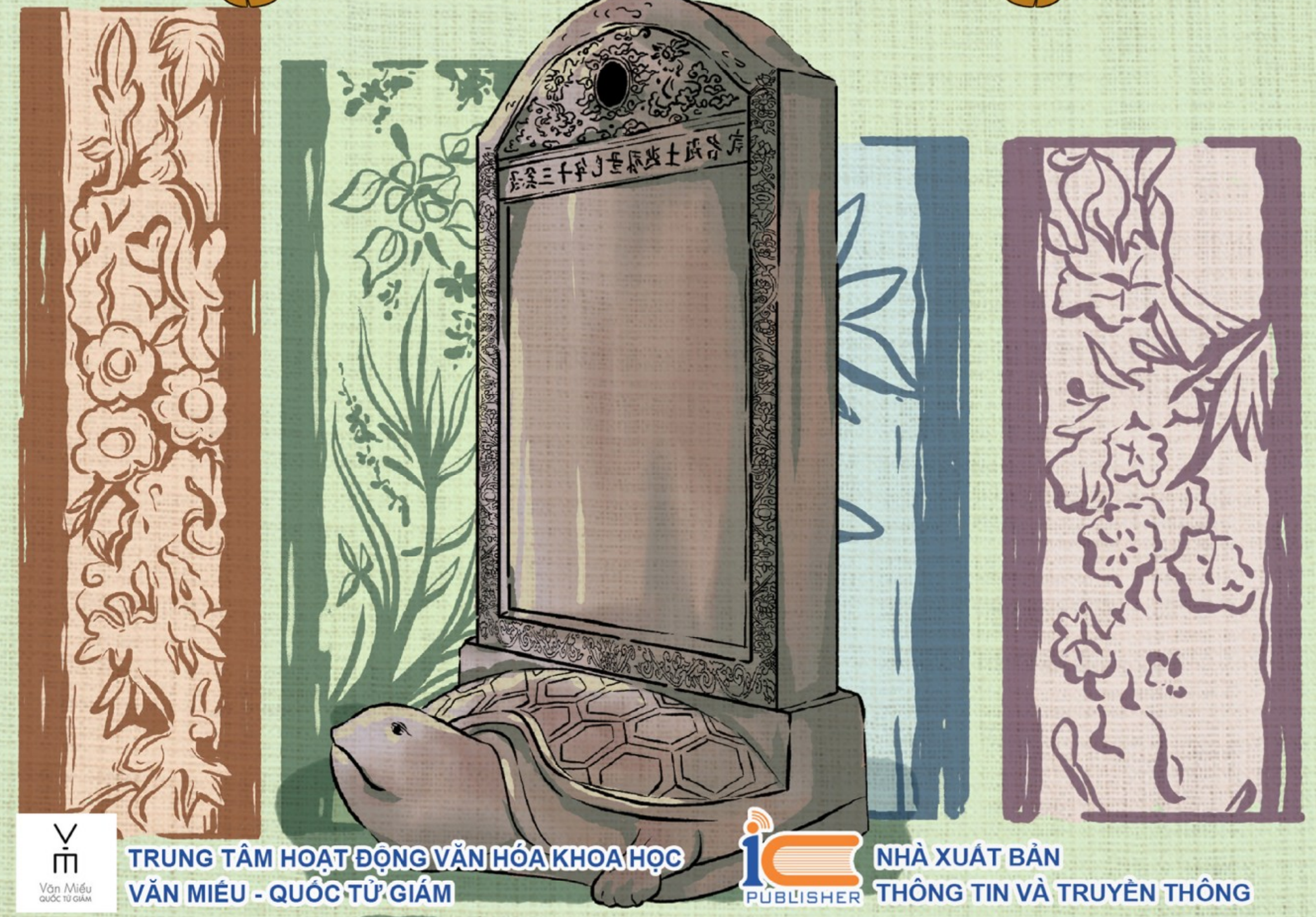

TRUNG TÂM HOẠT ĐỘNG VĂN HÓA KHOA HỌC
VĂN MIẾU - QUỐC TỬ GIÁM

NHÀ XUẤT BẢN
THÔNG TIN VÀ TRUYỀN THÔNG

Năm 1484, Vua Lê Thánh Tông (1442-1497) bắt đầu cho dựng bia Tiến sĩ tại Văn miếu - Quốc Tử Giám để tôn vinh những người đỗ đạt. Bia tiến sĩ là một nguồn sử liệu quý về lịch sử, văn hoá, giáo dục, mỹ thuật và xã hội Việt Nam thời quân chủ. Năm 2011, bia tiến sĩ đã được UNESCO công nhận là Di sản Tư liệu Thế giới.

Mỗi tấm bia tiến sĩ là một tác phẩm nghệ thuật. Hoa văn trang trí trên bia khá đa dạng, phản ánh phong cách nghệ thuật qua các triều đại. Bia tiến sĩ càng về sau càng được trang trí công phu và tinh xảo với các họa tiết mặt trời, mặt trăng, mây, rồng, phượng, hình người, hoa lá, chim và thú...

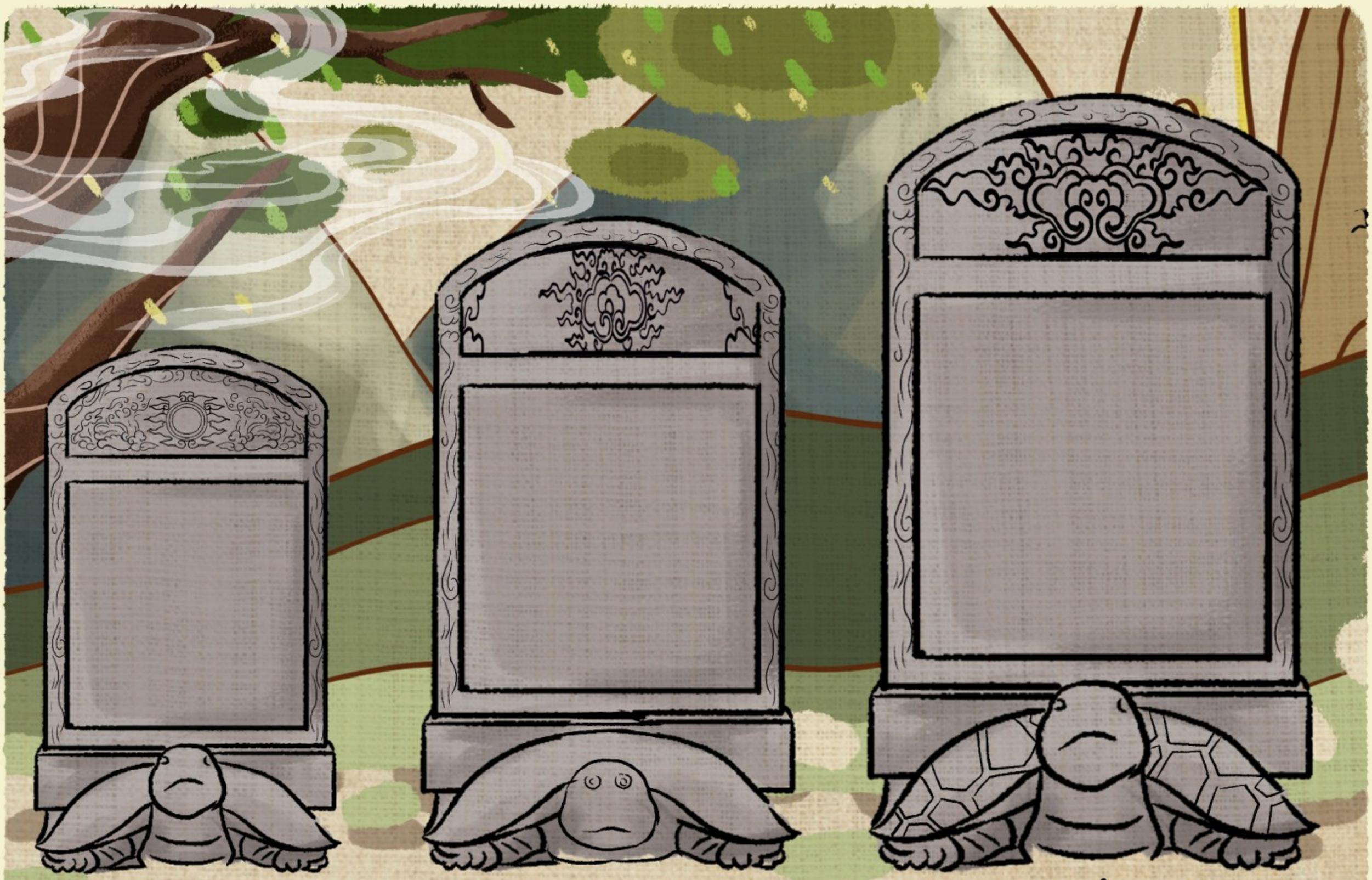

Bia loại I

Bia loại II

Bia loại III

Hệ thống bia Tiến sĩ tại Văn Miếu chia thành ba loại bia I, II, III và mang phong cách nghệ thuật đặc trưng của từng giai đoạn:

Bia loại I (14 tấm): chỉ đến năm 1529.

Bia loại II (25 tấm): dựng cùng năm 1653.

Bia loại III (43 tấm): dựng từ 1717 -1780.

Phật giáo có ảnh hưởng sâu rộng trong mỹ thuật người Việt, đặc biệt có mặt tương đối phổ biến trong không gian đậm Nho giáo như là Văn Miếu. Một số đồ án Phật giáo xuất hiện ngay từ tấm bia đầu tiên cho tới tấm bia cuối cùng như: ngọc Mani, hoa sen, hoa kim ngân, hoa bảo tiên và nghê chầu.

Ngọc Báu

Trang trí một viên ngọc châu sáng rực trong đám cây thiêng hoặc giữa đám mây mang ẩn dụ sánh với mặt trời. Xuất hiện trên trán bia Tiến sĩ khoa thi các năm 1442, 1448, 1463, 1466, 1475.

Hoa Sen

Xuất hiện trên 13 tấm bia đề danh Tiến sĩ. Trên diềm bia Tiến sĩ các khoa thi năm 1556, 1577, 1583, 1595, 1598, 1604, 1607, 1613, 1628, 1637, 1640, 1652 là đồ án liên hoa bảo tòa (bệ hoa sen). Trên tấm bia khoa thi năm 1589, hoa sen hiện ra trong khung cảnh của một đầm sen có cả vịt lẫn cò đang bơi lội.

Hoa Lá Kim Ngân

Phần lớn được diễn tả theo lối cách điệu (pha trộn với hoa sen, hoa cúc và hoa mẫu đơn trong kiểu thức thảo Đường).

Hoa Bảo Tiên

Đây là loài hoa quý, tổ hợp nhiều dạng thức cao quý của các loài hoa khác, đó là hoa sen, hoa cúc và hoa mẫu đơn.

Thảo Đường

Tổ hợp hoa dây thảo Đường dạng phức tạp gồm hoa kim ngân, hoa sen, hoa lan, dây leo. Loại đơn giản thì chỉ có dây leo uốn lượn. Xuất hiện trên bia Tiến sĩ khoa thi năm 1496, 1511.

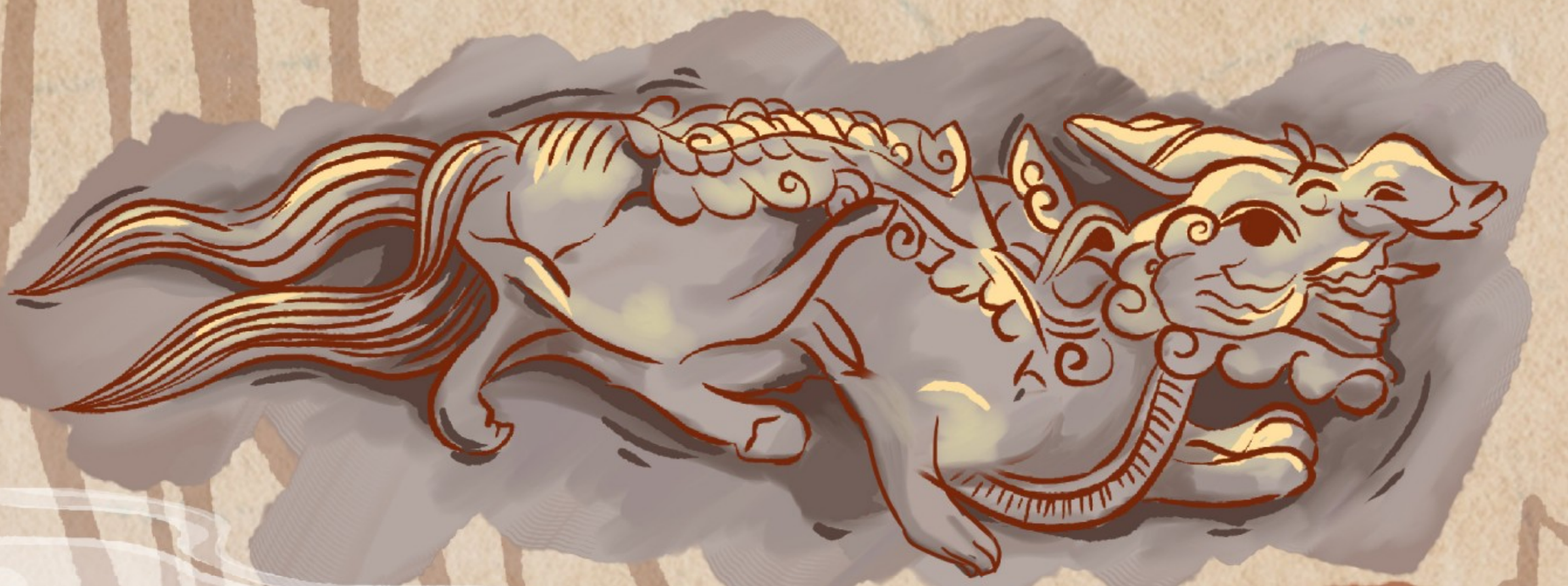

Nghê Chầu Ngọc Báu

Nghê là một linh vật, xuất hiện trên bia Tiến sĩ khoa thi năm 1592, 1602 (dáng vẻ cung kính, hoan hỉ). Trên bia Tiến sĩ khoa thi các năm 1616, 1727, 1731, 1736, hình ảnh nghê hóa thành đám mây chầu vầng nhật nguyệt.

Chim Khổng Tước

Xuất hiện trên diềm bia Tiến sĩ khoa thi năm 1583, 1602.

Sừng tê ngọc báu

Đồ án này từ Phật giáo ảnh hưởng sang Đạo giáo và ảnh hưởng đến bia Tiến sĩ ở Văn Miếu của Nho giáo. Bia Tiến sĩ khoa thi năm 1511 xuất hiện đôi sừng tê ngọc báu ở hai góc của trán bia.

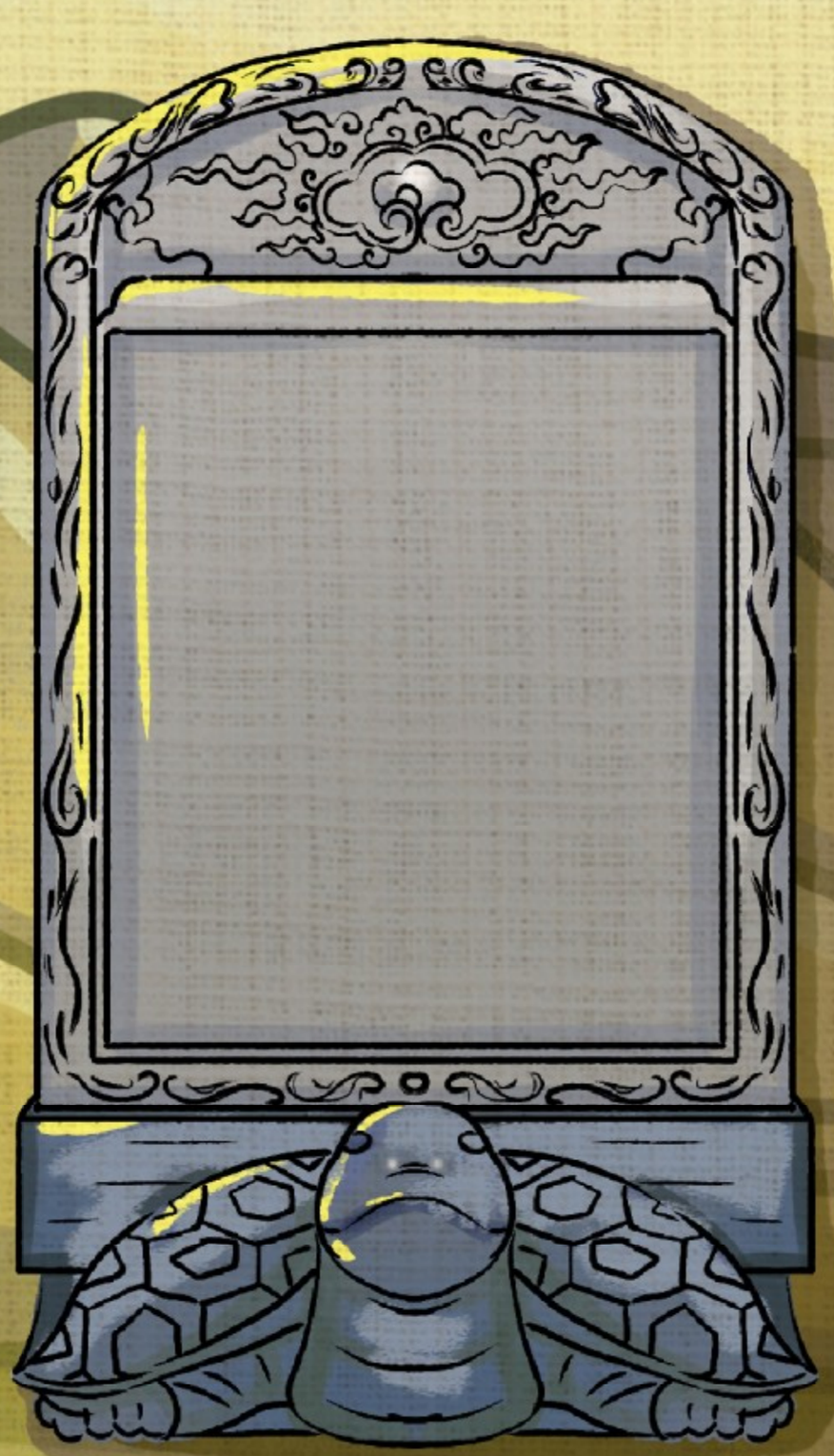

Đạo giáo đã thấm vào văn hóa Việt từ rất sớm.
Do đó, Đạo giáo có những ảnh hưởng sâu sắc
đến hệ thống đồ án trên bia Tiến sĩ.

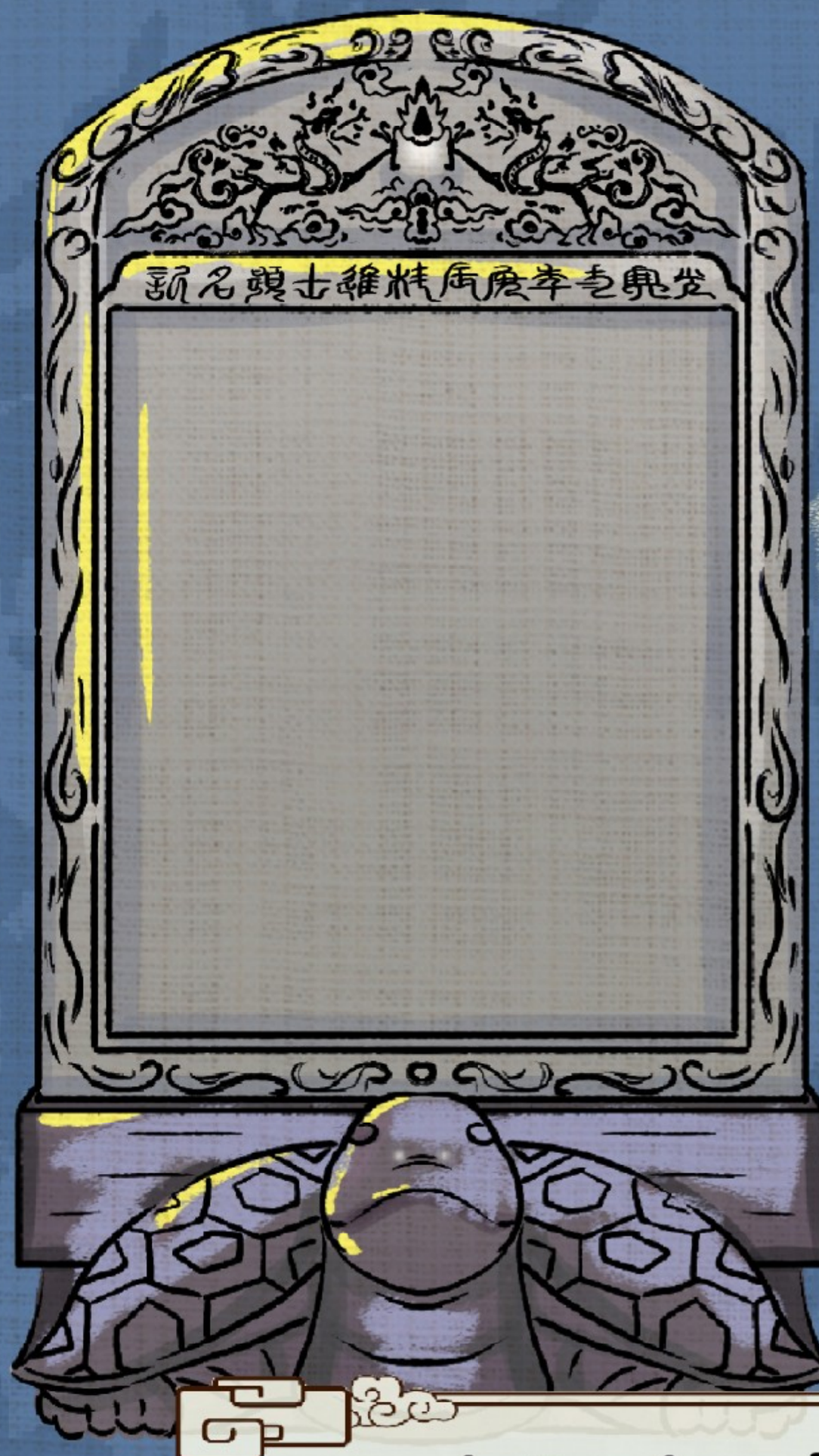

Lưỡng Long Tranh Châu

Lưỡng Long Tranh Châu

Trên tấm bia Tiến sĩ khoa thi năm 1602, hình đôi rồng tranh viên hỏa châu xuất hiện ở trung tâm trán bia.

Bạch Hổ

Thanh Long

Thanh Long, Bạch Hổ

Là định vị không gian của Đạo giáo: tả thanh long, hữu bạch hổ.
Xuất hiện trên bia Tiến sĩ khoa thi năm 1643.

Mây

Tạo nên cảnh giới mây khói hư ảo đặc trưng của không gian huyền nhiệm của Đạo giáo.

Nho giáo đã tác động mạnh mẽ đến nhiều lĩnh vực trong đời sống người Việt. Những tạo hình đồ án thể hiện sự ảnh hưởng sâu sắc của Nho giáo trong quá trình tạo hình bia Tiến sĩ.

Rồng:

Đồ án lưỡng long tại thiên – rồng lên thiên giới chỉ xuất hiện trong bia loại II và loại III, có 13 tấm bia có kiểu thức đồ án này. Đồ án rồng hóa mây xuất hiện trên 41 tấm bia, chủ yếu trong giai đoạn bia loại III.

Phượng Hoàng:

Tượng trưng cho sự sáng chói của tri thức, rực rỡ của văn chương.
Xuất hiện trên bia Tiến sĩ khoa thi năm 1589.

Kỳ Lân:

Xuất hiện trên trán bia khoa thi năm 1580.

Mai

Lan

Trúc

Cúc

Tứ Quân Tử

Tứ quân tử (mai, lan, trúc, cúc): Xuất hiện trên bia Tiến sĩ khoa thi năm 1589.

Lộ Lộ Liên Hoa

Những biểu tượng văn hóa dân gian được khắc họa trên hệ thống đồ án bia Tiến sĩ đã thể hiện giá trị văn hóa người Việt.

Lộ lộ liên hoa (cò và sen): ẩn dụ cho sự hiển đạt, hanh thông, đăng khoa liên tiếp. Xuất hiện trên bia Tiến sĩ khoa thi năm 1589.

Tước lộc phong hầu

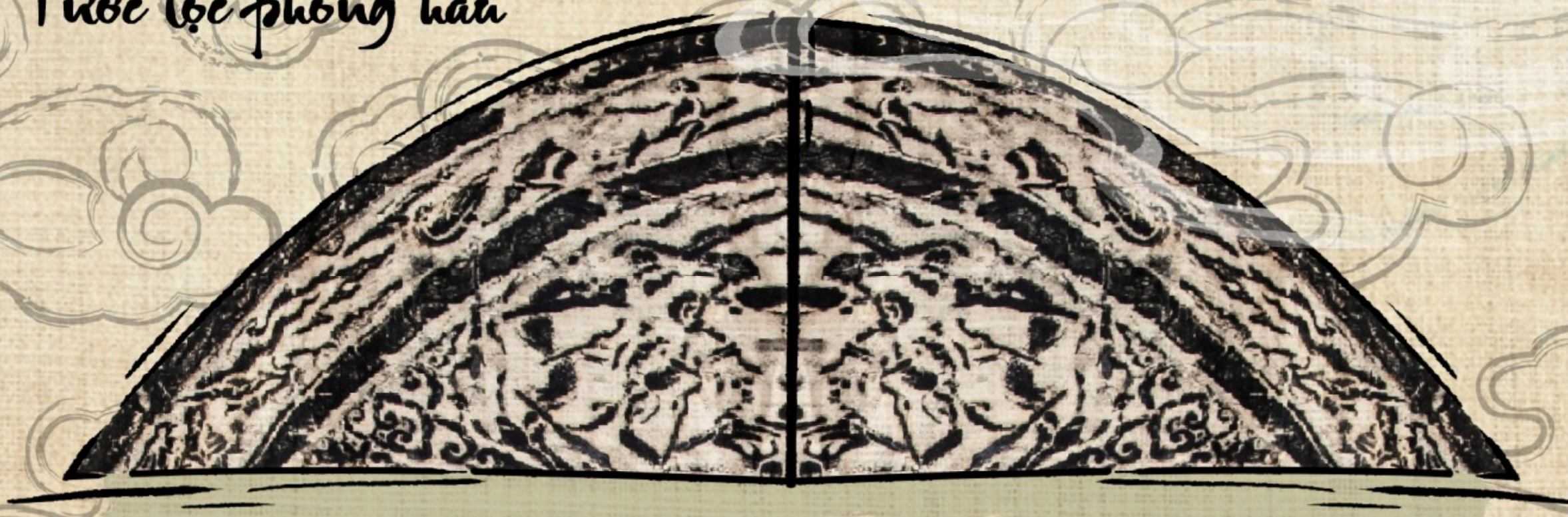

Ngựa phi

Tước lộc phong hầu

Ẩn dụ thăng tiến trên con đường công danh khoa bảng. Xuất hiện trên bia Tiến sĩ khoa thi năm 1643.

Ngựa phi

Ứng với thuật ngữ mã đáo thành công, tượng trưng cho sự thành đạt trên con đường quan lộ. Xuất hiện trên bia Tiến sĩ khoa thi năm 1580.

Quả Lựu

Tượng trưng cho đông con nhiều cháu. Xuất hiện trên bia Tiến sĩ khoa thi năm 1580, 1607.

Chim Trĩ

Tượng trưng cho vương giả, vinh hoa, phú quý. Khá nhiều tấm bia loại II xuất hiện đồ án này, tiêu biểu có bia Tiến sĩ khoa thi năm 1619, 1628.

Hồi Văn

Hồi Văn

Tượng trưng cho phúc lộc, vinh hoa, phú quý được dài lâu.
Xuất hiện trên bia Tiến sĩ khoa thi năm 1667.

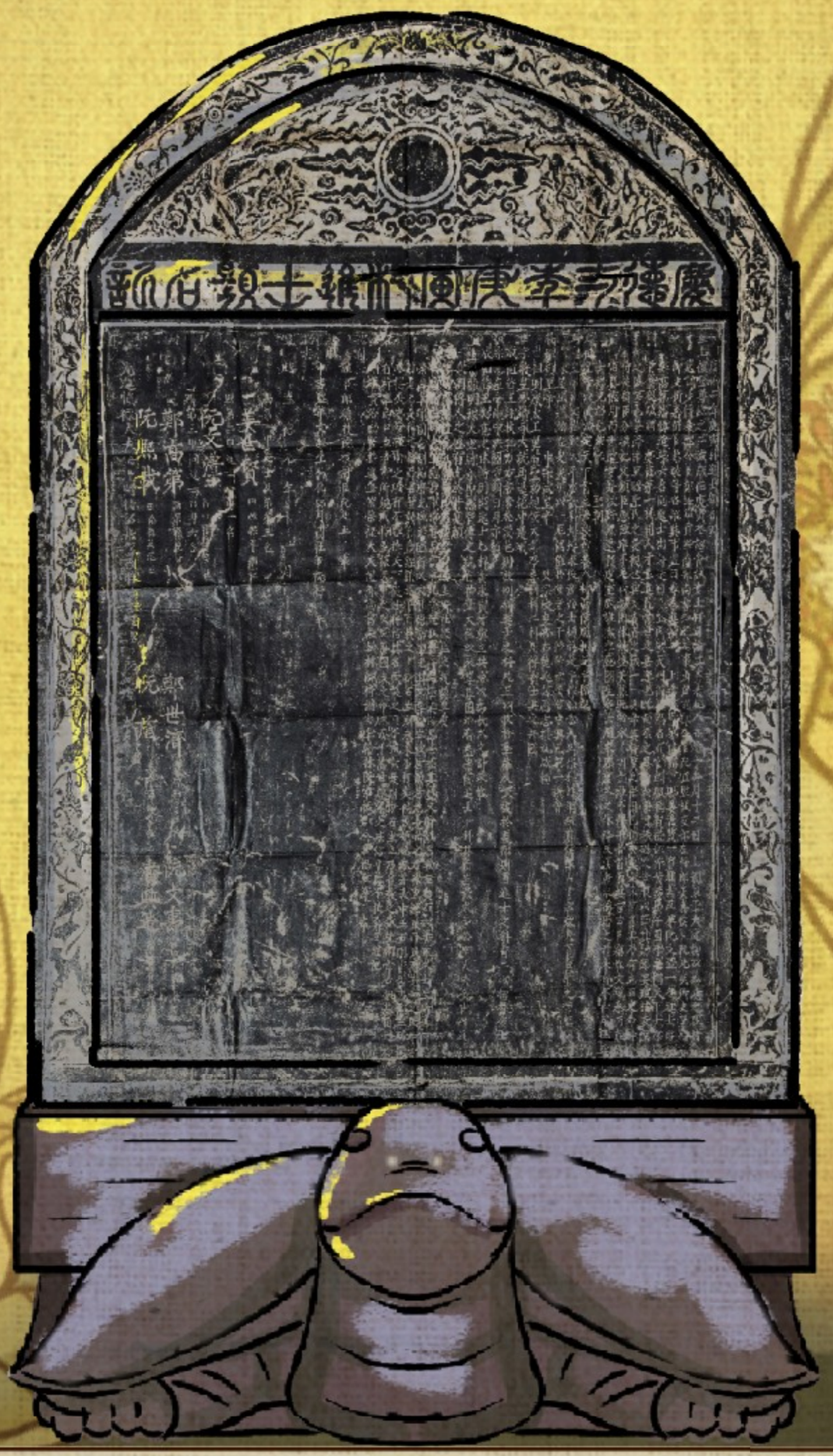

Khỉ kết hợp với chim trĩ

Những chú khỉ tinh nghịch đang thò tay túm đuôi chim trĩ, hoạt cảnh này ẩn dụ, ngụ ý khoa cử đem lại quan lộc, sang trọng, quyền quý.

Chim Thụ Đới

Chim Hỷ Tước Đậu Cành Mai

Chim Hoàng Thước Đậu Cành Cúc

Chim thụ đới: Tượng trưng cho sự phú quý và chức vụ cao quý. Xuất hiện trên bia Tiến sĩ khoa thi năm 1643.

Chim hỷ tước đậu cành mai: Theo quan niệm dân gian "hoa mai khoe nhị đón điềm tốt, chim khách trên cây báo điềm lành". Do âm đọc trong tiếng Hán, vui trên khóe mắt nghe giống với hỷ thước trên cành mai. Xuất hiện trên bia Tiến sĩ khoa thi năm 1589.

Chim hoàng tước đậu cành cúc: ngụ ý cử gia hoan lạc (gia đình hạnh phúc). Xuất hiện trên bia Tiến sĩ khoa thi năm 1631.

Đồ án hươu (Lộc)

Cảnh hổ rình hươu

Cảnh hổ rình hươu

Xuất hiện trên diềm bia Tiến sĩ khoa thi năm 1652.

Đồ án hươu (Lộc)

Đồ án hươu (Lộc): Ẩn dụ cho tài lộc. Xuất hiện trên bia Tiến sĩ khoa thi năm 1604, 1650.

Chim thụ đới điểu:

Chữ thụ là dải lụa để phân biệt bậc quan hầu do đó, loài chim này còn tượng trưng cho sự phú quý và chức vụ cao quý. Bia Văn Miếu – Quốc Tử Giám Thăng Long xuất hiện nhiều cảnh chim thụ đới điểu đậu trên cành mẫu đơn thì ý nghĩa cát tường trên lại càng được tăng thêm.

Theo quan niệm dân gian, ý nghĩa của đồ án Chim Hỷ Thước đậu cành mai: "Hoa mai khoe nhị đón điềm tốt, chim khách trên cây báo điềm lành".

Chim hoàng tước đậu cành cúc ngụ ý Cử gia hoan lạc (gia đình hạnh phúc). Hoàng đọc gần âm hoan, hoa cúc đọc gần với cử gia (trong tiếng Hán mới thấy rõ).

Bia Tiến sĩ khoa thi năm 1643 là tấm bia duy nhất có chạm hình người trong số 82 bia Tiến sĩ tại Văn Miếu – Quốc Tử Giám: chạm hình người đàn ông cởi trần, tay cầm đao, ngồi trên sập, nét mặt dữ tợn. Phỏng đoán đây là vị quan võ. Phía trước có một viên thư lại chắp tay đứng hầu. Ở phía đối diện chạm hai viên quan đứng bên con trâu.

82 bia tiến sĩ ở Văn Miếu - Quốc Tử Giám, đã góp phần làm phong phú thêm diện mạo nền điêu khắc dân tộc, góp chung vào sự thành công và định hình hướng phát triển của mỹ thuật Việt Nam trong suốt nhiều thế kỷ.

Họa tiết cổ chạm khắc trên bia tiến sĩ ở Văn Miếu - Quốc Tử Giám là những "bảo tàng" sinh động về vốn cổ hoa văn giàu bản sắc dân tộc. Có thể coi đây là nguồn sử liệu bằng hình ảnh sinh động mang những giá trị sâu sắc cả về văn hóa, giáo dục, thẩm mỹ.

HOA VĂN TRÊN BIA TIẾN SĨ

Chịu trách nhiệm xuất bản, nội dung
Giám đốc - Tổng Biên tập: Trần Chí Đạt

Biên tập sách điện tử: Nguyễn Tiến Phát - Bùi Hữu Lộ

Trình bày sách: Công ty cổ phần Vietsoftpro

Trình bày bìa: Công ty cổ phần Vietsoftpro

Đối tác liên kết:
Trung tâm hoạt động Văn hoá Khoa học Văn Miếu - Quốc Tử Giám
58 - Quốc Tử Giám - Đống Đa - Hà Nội

Số xác nhận đăng ký xuất bản: 1132-2024/CXBIPH/1-42/TTTT
Số quyết định xuất bản: 37/QĐ-NXB TTTT ngày 10/4/2024
Nộp lưu chiểu Quý II năm 2024
Mã ISBN: 978-604-80-9436-72 **Sách không bán**